מקור החיים

אִישׁ רָשָׁע וּבַעַל לָשׁוֹן־הָרָע, וּכְדְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּצַוָּאַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל שֶׁצִּוָּה לִבְנוֹ הוֹרְקְנוּס, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: בְּנִי, אַל תֵּשֵׁב בַּחֲבוּרַת הָאוֹמְרִים רַע מֵחַבְרֵיהֶם, כִּי כְּשֶׁהַדְּבָרִים עוֹלִים לְמַעְלָה בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים, וְכָל הָעוֹמְדִים שָׁם נִכְתָּבִים בְּשֵׁם חֲבוּרַת רֶשַׁע וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן־הָרָע, עַל־כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְרַחֵק מְאֹד מְאֹד מֵחֲבוּרָה רָעָה כָּזוֹ:

לוח יומי: שנה פשוטה — כד חשון. כג אדר. כג תמוז. שנה מעוברת — כו חשון. ה אדר ב׳. טו תמוז.

ז. וְדַע, דִּכְשֵׁם שֶׁכָּתַבְנוּ בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים דִּמְן הַתּוֹרָה אָסוּר לְהַאֲמִין דִּבְרֵי גְּנוּת שֶׁמְּסַפְּרִים עַל חֲבֵרֵיהֶם, כֵּן הַדִּין אֲפִלּוּ אִם יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁמְּסַפֵּר לוֹ הוּא אֱמֶת, אַף יֵשׁ בָּהֶם לְצַדֵּד לְכָאן וּלְכָאן, וְהַמְסַפֵּר לוֹ דָּן אוֹתוֹ לְכַף חוֹב, וְעַל־יְדֵי זֶה הוּא מְגַנֶּה אוֹתוֹ. וְיָדוּעַ דִּמְצָוָה לְהַשּׁוֹמֵעַ לָדוּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת (וְהוּא דִּינָא דִּגְמָרָא בִּשְׁבוּעוֹת (ל.) נ) וּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא לְכַמָּה פּוֹסְקִים). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה וְאֵינוֹ דָּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, וְהוּא מַסְכִּים לְהַמְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, לֹא דַּי שֶׁעוֹבֵר עַל "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט טו), אֶלָּא הוּא גַּם־כֵּן נִכְלָל בְּשֵׁם מְקַבֵּל לָשׁוֹן־הָרָע (כ), כֵּיוָן דְּעַל־יְדֵי שֶׁלֹּא דָּן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, מִמֵּילָא נִשְׁתַּרְבֵּב עָלָיו הַדִּבְרֵי גְּנוּת:

ח. וְכָל זֶה אֲפִלּוּ אִם הַסִּפּוּר הָיָה עַל אִישׁ בֵּינוֹנִי, אֲשֶׁר דַּרְכּוֹ לִזָּהֵר מִן הַחֵטְא וּפְעָמִים יִכָּשֵׁל בּוֹ. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הַסִּפּוּר הָיָה עַל אִישׁ יְרֵא אֱלֹהִים, שֶׁעָלָיו שַׁיָּךְ יוֹתֵר מִצְוַת עֲשֵׂה דְּ"בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ", (כַּמְבֹאָר בָּרַמְבַּ"ם פֶּרֶק א׳ דְּאָבוֹת (מ"ו) נא), וּבְ"שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה" לְרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּמַאֲמַר

באר מים חיים

גם באיסור שמיעת לשון־הרע שהוא מדאורייתא כמו שכתבתי בס״ב. ואם הוא מאמין לזה, עובר בוודאי מלבד לאו של ״לא תשא שמע שוא״, גם על כל שארי לאוין המבוארין לעיל בפתיחה ששייכין אצל מקבל עיין שם:

(כ) בשם מקבל לשון־הרע. וראיה לדבר, דכשם שדבר זה נחשב לשון־הרע אצל

א ו צ ר ה ח י י ם

נ) דבר אחר בצדק תשפוט עמיתך, הוי דן את חבירך לכף זכות.

נא) והוי דן את כל האדם לכף זכות, עניינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע, ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב, ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע. אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם, ובפעולות הטובות, ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע, ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק, הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב, אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר לך לחשדו. ועל

מקור החיים

רי״ח [נב]), וְהוּא עוֹבֵר עַל זֶה וְדָן אוֹתוֹ לְכַף חוֹב, וּמַסְכִּים לְהַמְסַפֵּר בִּגְנוּתוֹ, בְּוַדַּאי עוֹבֵר עַל אִסּוּר קַבָּלַת לָשׁוֹן־הָרָע*:

---

* **וְעַתָּה** נָבָאר מַה שֶּׁנִּכְשָׁלִין בָּזֶה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, בְּעִנְיַן קַבָּלַת לָשׁוֹן־הָרָע בְּלִי רְאוּת. וַאֲצַיֵּר צִיּוּר אֶחָד וּמִמֶּנּוּ יָקִישׁ הַמַּשְׂכִּיל לְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהוּא, מַה שֶּׁמָּצוּי כְּשֶׁאֶחָד יוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְהוּא מְסַפֵּר לַחֲבֵרוֹ וּמְסַדֵּר דִּבְרֵי זְכוּתוֹ לְפָנָיו, לֵאמֹר: רְאֵה בְּעַצְמְךָ, אֵיךְ שֶׁהַדִּין עִמִּי, וּבֵית־דִּין פָּסְקוּ מֵהֶפֶךְ לְהֶפֶךְ. וְאִם הָיָה בָּא דִּין שֶׁלִּי לִפְנֵי רַב פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁהוּא מְפֻרְסָם לְחָכָם, בְּוַדַּאי הָיָה מֵבִין הָאֱמֶת עִם מִי, וְלֹא הָיָה פּוֹסֵק פְּסָק מֵהֶפֶךְ וּמְקַלְקֵל כָּזֶה, וּמְדַבֵּר עוֹד עַל הַבֵּית־דִּין עֲבוּר זֶה דִּבְרֵי חֲרוּפִין וּגְדוּפִין, אֲשֶׁר אֵין לְהַעֲלוֹת עַל הַכָּתָב. וְאִם חֲבֵרוֹ מְשִׁיבוֹ אֵינֶנִּי מַאֲמִין שֶׁיִּפְסְקוּ כֵּן, יֹאמַר לוֹ: רְאֵה אֶת הַפְּסָק וּקְרָא אוֹתוֹ הֵיטֵב, וְתִרְאֶה בְּעַצְמְךָ אֲשֶׁר לֹא בְּדַעַת וּבְהַשְׂכֵּל נַעֲשָׂה, וְהוּא מַרְאֶה אֶת הַפְּסָק וְקוֹרֵא אוֹתוֹ פַּעַם אַחֲרֵי פַּעַם, וּבְכָל פַּעַם הוּא מִתְפַּלֵּא יוֹתֵר, וּמוֹצֵא גַּם־כֵּן בְּהַפְּסָק דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא נִרְאוּ לוֹ לְפִי דַּעְתּוֹ, [כַּיָּדוּעַ שֶׁפְּסְקֵי בַּעֲלֵי־כָּתִים אֵינָן שָׁוִין לְפִסְקֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה] עַד שֶׁנֶּחְלַט בְּעֵינֵי שְׁנֵיהֶם שֶׁהָרַב אוֹ הַבֵּית־דִּין שֶׁבָּעִיר הַזֹּאת אֵין לָהֶם שִׁקּוּל הַדַּעַת לֵידַע אֵיךְ לִפְסֹק דִּין עַל בּוּרְיוֹ:

וְעַתָּה נָבוֹא לְעִנְיָנֵנוּ, רְאֵה, אֵיךְ בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ עָבַר עַל לָאו דְּ״לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא״ (שמות כג א), וְעַל עֲשֵׂה דְּ״בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ״ (ויקרא יט טו), וְעוֹד שְׁאָרֵי לָאוִין הַמִּבְאָרִין לְעֵיל בַּפְּתִיחָה. וְאִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹמֵעַ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, כְּשֶׁבָּא אֶחָד לְפָנָיו בְּעִנְיָן כָּזֶה, בְּוַדַּאי הַחִיּוּב מֻטָּל עָלָיו אִם יָכוֹל לְהוֹצִיא אַף מִלֵּב הַבַּעַל־דִּין שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ תַּרְעוֹמוֹת עַל

באר מים חיים

המספר וכנ״ל בכלל ג׳ סוף ס״ז, כן בוודאי הוא הדין לעניין המקבל. ועוד ראיה, ממה דאיתא בפסחים (פז:) [נג] בעניין ירבעם ״מפני מה זכה? וכו׳ מפני שלא קיבל לשון־הרע על עמוס וכו׳, ואם אמר, לא מפי עצמו אמר אלא שכינה אמרה לו״. הרי אף דבאמת ניבא עמוס לרע על ישראל, עם כל זה כיוון דבאמת אין עליו שום אשמה, חס ושלום, לכן אם ירבעם היה תופשו לגנאי על זה, היה נקרא בשם מקבל לשון־הרע. ויש

א ו צ ר ה ח י י ם

זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו. וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו, ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב, ויש בו צד אפשרות רחוק לרע, ראוי להשמר ממנו ושלא תאמן בו שהוא טוב, אחר שיש בו אפשרות לרע, ועל זה נאמר כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו׳. וכשיהיה בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות, צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות איזה קצה שיהיה משני הקצוות.

[נב] והנה כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשפוט דברו ומעשהו לצד טובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלהים נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה.

[נג] אמר ר׳ יוחנן מפני מה זכה ירבעם בן יואש מלך ישראל להמנות עם מלכי יהודה, מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס וכו׳. ומנלן דלא קיבל לשון הרע דכתיב וכו׳, כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וגו׳, אמר ח״ו אמר אותו צדיק כך ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו.

מקור החיים

הַבֵּית־דִּין, וּלְהַרְחִיב לְפָנָיו בְּדִבְרֵי אֲמַתְלָאוֹת שֶׁעַל הַבֵּית־דִּין אֵין שׂוּם עֲוֹלָה חַס־וְשָׁלוֹם, שֶׁהֵם פּוֹסְקִין כְּפִי הַמְבאָר בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה עַל־פִּי הַטְּעָנוֹת, וְאֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת, כִּי יֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁאַף שֶׁהָאֱמֶת עִם אֶחָד, אַף־עַל־פִּי־כֵן נִסְבָּב מִן הַשָּׁמַיִם לְהַשְּׁנִי שֶׁיִּזְכֶּה בַּדִּין, כְּמַאֲמָרָם בִּבְרָכוֹת (ז:) [ד]: וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁזּוֹכֶה בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים י ה): "מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ" וְכוּ'. וְאֶפְשָׁר דְּמַזָּלָא דְּהַאי גַּבְרָא קַגָּרִים [וְכִדְאִיתָא בְּהָרֹא"שׁ פֶּרֶק אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת סִימָן ה' (ה)] וְעַיֵּן שָׁם בִּפְלִפּוּלָא חֲרִיפְתָּא סָעִיף קָטָן י"ח (ובדפוס וילנא אות צ') (ו)], וְאֵין לְךָ לִדְאֹג בְּוַדַּאי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַשְׁלִים אֶת גְּזֵלָתְךָ מִמָּקוֹם אַחֵר, כְּמַאֲמָר (סנהדרין ח.) (ז): וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהָשִׁיב הַגְּזֵלָה לִבְעָלָיו, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלֶּה דִּבְרֵי נְחוּמִים לְהָסִיר הַצַּעַר מִלִּבּוֹ, וּלְהוֹצִיא מִלִּבּוֹ הַתַּרְעוֹמוֹת שֶׁעַל הַבֵּית־דִּין. [וְעַיֵּן לְקַמָּן בְּכְלָל ט' בְּ"בְּאֵר מַיִם חַיִּים" סָעִיף קָטָן ד' מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לְעִנְיָן זֶה]:

וְאִם רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו לֹא יוֹעִילוּ, עַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ לוֹ לְהִתְחַזֵּק עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל לְדִבְרֵי הַגְּנוּת וְהַתַּרְעוֹמוֹת שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁהוּא מִתְרָעֵם עַל הַבֵּית־דִּין שֶׁבָּעִיר, כִּי הָאִסּוּר שֶׁל קַבָּלַת לָשׁוֹן־הָרָע, וְהַמְּצָוָה דְּ"בְצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ" (ויקרא יט טו), הוּא נֶאֱמַר אֲפִלּוּ עַל סְתָם אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, וְכָל שֶׁכֵּן עַל מִי שֶׁמֻּחְזָק בָּעִיר לְתַלְמִיד־חָכָם, וּבְדִידֵיהּ הַמְּצָוָה דְּ"בְצֶדֶק תִּשְׁפֹּט" הוּא אֲפִלּוּ אִם הַדֶּרֶךְ לְכַף חוֹב מַכְרִיעַ הַרְבֵּה יוֹתֵר מִלְּכַף זְכוּת, (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּ"שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה" בְּמַאֲמָר רי"ח [ח] עַיֵּן שָׁם, וְהוּא כְּעֵין מַאֲמַר הַגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (יט.): אִם רָאִיתָ וְכוּ', עַיֵּן שָׁם) [ט], כָּל שֶׁכֵּן בָּזֶה שֶׁהַכַּף זְכוּת מַכְרִיעַ הַרְבֵּה יוֹתֵר, כִּי יָדוּעַ הוּא לְכָל יוֹדְעֵי דָּת וָדִין שֶׁפְּעָמִים הַרְבֵּה הַדִּין מִשְׁתַּנֶּה, מִפְּנֵי טַעֲנָה אַחַת אוֹ מִפְּנֵי סָבָרָא אַחַת. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא חָכָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וְרוֹאֶה הוּא לְפִי דִּבְרֵי הַבַּעַל־דִּין שֶׁהוּא מְסַפֵּר לוֹ אֶת כָּל טַעֲנוֹתָיו שֶׁהַדִּין עִמּוֹ, עִם כָּל זֶה יֵשׁ לוֹ לַחֲשֹׁב עָלָיו פֶּן לֹא טָעַן כָּךְ בְּעֵת מַעֲשֶׂה, וְרַק עַתָּה אַחַר שֶׁיָּצָא חַיָּב מִבֵּית־דִּין נִתְיַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ שֶׁהָיָה לוֹ לִטְעֹן כָּךְ וְכָךְ:

הַכְּלָל בְּעִנְיָן זֶה יֵשׁ הַרְבֵּה וְהַרְבֵּה מֵעִנְיְנֵי זְכוּת שֶׁנּוֹטֶה יוֹתֵר מִלְּכַף חוֹבָה, וַאֲפִלּוּ אִם הָפַךְ

א ו צ ר ה ח י י ם

[ד] אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, שנאמר יחילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר מרום משפטיך מנגדו.

[ה] כיון דמומחה הוא ולא היה ראוי לטעות, אלא דמזליה דההוא גברא גרם, [אלא שמזלו של אותו אדם גרם] כדתנן כל המומחה לבית דין (וטעה) פטור לשלם.

[ו] פלפולא חריפתא (אות צ). ואל תתמה על החפץ שיחפוץ הדעת לסבול דמישך שייך מזלא בדינא ודיינא, דהא אשכחן בפרק הגולין במסכת מכות (יא.) דאדתנן אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומינו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני, ואמרינן עלה מאי הוה ליה למיעבד (מאחר שעדיין לא היה כהן גדול כשהרג זה), ומשני הוה ליה לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות, ולא ביקש. הא קמן דשייך בקשת רחמים על שיגמר הדין לזכות ואי לא ביקש אפשר שלא יזכה, ולמה זה ועל מה זה, אלא דמזליה גרם שלא יזכה, ובקשת הרחמים מבטלת ומשדדת מערכתו כאשר תעיין במה שכתבתי בס"ד בתוס' יום טוב בסוף מסכת קידושין אדתנן והכל לפי זכותו.

[ז] כי המשפט לאלהים הוא, אמר ר' חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלים מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

[ח] הובא לעיל אות נב.

[ט] הובא לעיל כלל ג אות יט.